

Česká zemědělská univerzita v Praze

Provozně ekonomická fakulta

Katedra humanitních věd

Teze diplomové práce

Drobné církevní stavby

Bc.Barbora Bláhová

© 2015 ČZU v Praze

Souhrn

Diplomová práce je zaměřena na téma drobné církevní stavby. Dokumentuje a zpracovává poznatky o drobných církevních objektech ve vybraných obcích mikroregionu Třemšín. Důvodem výběru tohoto tématu byla skutečnost, že ucelený přehled těchto památek ve vybrané lokalitě dosud chybí. Pozornost je věnována kaplím, kapličkám, křížům, sochám, svatým obrázkům, božím mukám a zvoničkám. Teoretická část se zabývá drobnými církevními stavbami z hlediska jejich vzniku, typologie a funkcí, které vedly k jejich stavbě. Dále práce uvádí možnosti čerpání finančních zdrojů na jejich údržbu a opravu a také právní zabezpečení těchto památek, které je zakotveno v zákoně o státní památkové péči, jehož novelizace vstoupila v platnost 1. 1. 2014. Výzkumná část obsahuje terénní výzkum, identifikaci staveb v dané oblasti, jejich vyfotografování, popsání a zhodnocení současného stavu dle autorkou vytvořených hodnotících kritérií. Současně byl výzkum veden ke zjištění vlastníka a ověření, zda o památku pečuje, udržuje ji a opravuje. Porovnána byla i četnost výskytu jednotlivých staveb z hlediska typologie, ale i počtu zapsaných či nezapsaných památek v seznamech národního památkového ústavu. Na závěr je navržena turistická stezka, která by drobnou církevní architekturu zviditelnila.

Klíčová slova: mikroregion Třemšín, drobné církevní stavby, kapličky, kříže, sochy, obrázky svatých, zvoničky, kulturní památka, typologie, funkce

1 Úvod

„S krajinami je to jako s lidmi, nikdy je úplně nepoznáme. Každý člověk a každá krajina mohou za určitých okolností projít všemi fázemi, od té nejubožejší ošklivosti až po tu nejvznešenější krásu.

Morgenstern“ [13]

Pohled do krajiny připomíná rozevřenou knihu, ve které je možné ledacos vyčíst. Vypovídá o své minulosti i o své současnosti. Tam, kde se člověk narodí nebo kde žije, je mu tak blízká a známá. Lesy a louky, pole a domy, rybníky a řeky, cesty a cestičky... a právě sem jsou zakomponovány drobné objekty, zvané drobné církevní stavby. Je jich mnoho, tváří se jako jemné ozdobičky, které dokreslují krajinný obraz. Jedná se o kaple, kapličky, křížky, zvoničky, boží muka, sochy svatých, svaté obrázky, smírčí kříže a křížové kameny či křížové cesty. Stojí tu už hezkou řádku let, což svědčí o tom, že lidé o ně většinou jeví zájem, zapálí zde svíčku, položí květinu, ale hlavně se o ně starají a lépe či hůře je udržují a opravují. Na druhou stranu však nutno podotknout, že ve všech případech tomu tak nebylo, zvláště v období socialismu. Nemalé množství z nich bylo zbouráno, zničeno nebo vědomě zlikvidováno.

V oblasti mikroregion Třemšín, tz. v Rožmitále pod Třemšínem a jeho okolí se stále ještě vyskytuje těchto drobných stavbiček mnoho. Nejsou bezvýznamné, protože každá má svůj pozoruhodný příběh, svoji letitou historii a možná i tajemství, které už nikdy nevypátráme.

Důvodem zpracování tématu drobné církevní stavby je nejen dosud neexistující práce tohoto rozsahu, ale také připomenutí zajímavých památek, které stojí nejen za naše povšimnutí a zájem se o nich alespoň něco dozvědět, ale i za vynaložení iniciativy pro jejich udržování, obnovování a zachování existence.

2 Cíl práce a metodika

Hlavním cílem této diplomové práce je vyhledat, popsat a vytvořit fotodokumentaci drobných církevních staveb ve vybraných obcích mikroregionu Třemšín. Dílčím cílem je vyhledat vlastníka, zhodnotit aktuální stav a potvrdit či vyvrátit hypotézu, zda vlastník se o památku stará a pečuje o ni. Dalším dílčím cílem je odpovědět na otázku, kterých drobných památek se v dané lokalitě vyskytuje nejvíce. Dále památky v mikroregionu Třemšín zviditelnit a dostat do povědomí obyvatel či potenciálních turistů.

Práce se skládá z teoretické a výzkumné části. V teoretické části byly použity informace získané studiem dostupných literárních pramenů, zákona o státní památkové péči a informace získané hledáním možností, jak získat dotace na obnovu zapsaných i nezapsaných památek v seznamech Národního památkového ústavu. Byla použita metoda studia a vyhledávání potřebných informací. Výzkumná část zpracovává poznatky o drobných církevních stavbách zjištěné především terénním výzkumem, návštěvou obecních úřadů jednotlivých obcí, městského muzea, okresního archivu v Příbrami, Odboru památkové péče v Příbrami a místní farnosti. Použita byla metoda terénního výzkumu, zpracování regionální literatury, rozhovoru, vytváření fotodokumentace, mapových podkladů, grafů. Dále byla použita metoda hodnocení, kdy autorka popsalala aktuální stav památky podle vlastní navržené hodnotící tabulky.

Cíl výzkumu

Hlavním cílem výzkumné části je vytvořit ucelený přehled o drobných církevních stavbách ve vybraných obcích mikroregionu Třemšín, památky vyhledat, popsat, vytvořit fotodokumentaci a zhodnotit jejich stav. Pro výzkumnou část byla stanovena hypotéza, zda vlastník této stavby se o ni zákonným způsobem stará, či nikoliv. Dílčím cílem je odpovědět na otázku, jaká je četnost dle typologie drobných církevních staveb a kterých se ve zkoumané oblasti vyskytuje nejvíce. Další dílčí cíl pro zviditelnění drobných církevních památek je navrhnout cyklotrasu s názvem Putování za drobnými církevními stavbami.

Metoda výzkumu

Výzkumná část byla vytvořena zpracováním údajů zjištěných terénním výzkumem, vymezením lokality, ve které byly drobné církevní stavby vyhledány, popsány, opatřeny GPS a zhodnoceny dle aktuálního stavu. Součástí výzkumu bylo vyhledání vlastníka pomocí informací na obecních úřadech, v katastrálních mapách a hodnocení, jak se o památku, která se nachází na jeho pozemku, stará. Pro tyto účely autorka vytvořila vlastní hodnotící tabulku. U vlastníků staveb bylo zjištěno, kdy a na čí náklady byla provedena oprava či obnova nebo zda v budoucnu projeví o opravu zájem. Po zmapování drobných církevních staveb byla vyhodnocena četnost jejich výskytu, a kterých z hlediska typologie se ve zkoumané oblasti vyskytuje nejvíce. Dílčí informace byly nasbírány na obecních úřadech, v městském muzeu, v kronikách uložených v okresním archivu Příbram, návštěvou místní farnosti, Okresního památkového úřadu Příbram za použití metody zjišťování, vyhledávání, hodnocení a třídění informací. Hlavní výzkumnou metodou byl terénní výzkum a rozhovor.

Tabulka č. 1 - Hodnotící tabulka stavu památek

Známka	Stav památky	Jak se vlastník o památku stará
1	Ve výborném stavu, stavba je celkově opravená	Vlastník se stará výborně, stavbu udržuje a opravuje
2	Ve velmi dobrém stavu, stavba je částečně opravená	Vlastník se stará velmi dobře, ale některé části potřebují opravit
3	Ve špatném stavu, není udržovaná a opravovaná	Vlastník se o památku nestará, je potřeba větší opravy
4	V nedostatečném, velmi špatném stavu, neopravovaná, chátrající	Vlastník se nestará, nechává stavbu chátrat, je potřeba celková oprava

Zdroj: vlastní

3 Výsledky výzkumu

Vlastním výzkumem bylo zmapováno a popsáno celkem 94 drobných církevních staveb, z toho 4 již neexistují.

Stav památek a vlastníci – aktuální stav drobných církevních památek byl hodnocen během 2. poloviny roku 2014. K tomuto datu bylo 26 památek ve výborném stavu, 34 ve velmi dobrém stavu, 23 ve špatném stavu a 7 ve stavu nedostatečném. (viz graf č. 7) **Kaplí** je ve zkoumané lokalitě 14. (viz graf č. 1) Ve výborném stavu se nachází kaple sv. Anny ve Voltuši, kaple sv. Františka Serafinského ve Věšíně a kaple sv. Václava v Sedlici. Vlastníci jsou obce, obnovu a opravu financují z vlastních a dotačních zdrojů. V nejhorším stavu označeném za havarijní se ocitla výklenková kaplička za obcí Vranovice směrem na Příbram. Je prohlášena za kulturní památku. Vlastní ji soukromá osoba a o opravu nemá zájem.

Litinových křížů je na vymezeném území 53. Ve výborném stavu byly nalezeny např. kříže v Přovicích, Zalánech, Věšíně, Bukové a v Rožmitále pod Třemšínem. Obnovují a opravují je obecní úřady na vlastní náklady. V havarijním stavu jsou kříže např. v Podhoře, torzo ve Vranovicích nebo kříž v Sedlici. Celkový počet **dřevěných křížů** činí 8, z nichž ve výborném stavu je kříž u kostela ve Starém Rožmitále a v havarijním stavu kříž u benzinové pumpy v Rožmitále pod Třemšínem. **Kamenné kříže** se zde nachází pouze 2, oba jsou ve stavu výborném nebo velmi dobrém. Jeden vlastní obec a druhý právnická osoba. (viz graf č. 5)

Svatých obrázků na stromě nebo v ohrádce bylo objeveno 5. V obci Zalány a Sedlice jsou ve výborném stavu, vlastníkem je obec a právnická osoba. Obrázek ve špatném stavu byl nalezen nad obcí Nepomuk, vlastní ho právnická osoba. **Boží muka** se vyskytují pouze 2. První jsou ve stavu havarijním, vlastníkem je právnická osoba, druhá jsou nově postavená ve výborném stavu, vlastníkem je obec. **Sochy** ve volné krajině byly zdokumentovány 3. Obec vlastní 2 ve výborném stavu, 1 sochu v havarijním stavu vlastní církev.

Zvoničky jsou 3, vlastní je obec a soukromé osoby, vykazují stav výborný a velmi dobrý. (Graf č. 1, Graf č. 2, část první až třetí)

Největší počet drobných církevních památek z celkového počtu 90 staveb vlastní obce. Celkem 67 objektů, což je 75%. Nejméně jich vlastní církev, počtem 3 to jsou pouhá 3%. (viz graf č. 3)

Zastoupení drobných církevních staveb z hlediska typologie – ve vybraných obcích mikroregionu Třemšín jsou zastoupeny téměř všechny typy. Nalezeny byly kaple, výklenkové kapličky, litinové, dřevěné i kamenné kříže, boží muka, zvoničky, sochy svatých a svaté obrázky. Chybí zde smírčí kameny, křížové kameny a křížové cesty. S největším počtem jsou na daném území rozšířeny litinové kříže. Z celkového součtu všech drobných církevních památek, což činí 90 objektů, je 63 křížů 70%. Nejmenší počet, 2 objekty, tvoří boží muka 2%. *(viz graf č. 4)*

Financování oprav – drobné církevní stavby byly průběžně opravovány z různých zdrojů a probíhaly v letech 2000 – 2014. Pomocí dotace byly opraveny kaple ve Voltuši, Sedlici, Bezděkově a ve Věšíně. Vlastníci využili dotací Středočeského kraje, Ministerstva kultury a Evropské unie. Z vlastních zdrojů proběhla velká oprava kaple na Třemšíně, ve Vševilech a oprava Třemšínské boudy. Drobnější opravy byly provedeny na kaplích Zalány, Pňovice, Strýčkovy, Bezděkov. V roce 2015 si budou žádat o dotaci vlastníci kaplí v Nesvačilech, Pňovicích a Vranovicích. Bez oprav i bez výhledu na opravu jsou výklenkové kaple ve Vranovicích a v Rožmitále pod Třemšínem. *(viz tabulka č. 18)*

Zapsané a nezapsané památky v ÚSKP – z 90 zmapovaných památek je 9 objektů prohlášeno za kulturní památku a 81 objektů kulturní památky nejsou. Z 9 zapsaných památek jsou 3 kaple, 2 výklenkové kapličky, 3 sochy a 1 litinový kříž. *(viz graf č. 6)*

Doporučení vlastníkům drobných církevních staveb – zajištění finančních prostředků na obnovu drobných církevních objektů není snadné, přesto však Středočeský kraj, Ministerstvo kultury ČR, Ministerstvo pro místní rozvoj ČR a další organizace a osoby nabízí vlastníkům možnosti čerpání finančních prostředků prostřednictvím vyhlášených dotačních titulů a grantů. Vlastník by měl těmto podporám věnovat zvýšenou pozornost. Nabízené možnosti více využívat, hledat pomoc i u jiných sponzorů.

4 Závěr

Terénním výzkumem bylo zdokumentováno, popsáno a zhodnoceno 90 nalezených drobných církevních staveb v 19 obcích mikroregionu Třemšín, na katastrálním území o rozloze celkem 9 387 ha. Jedná se o kaple, výklenkové kapličky, kříže, boží muka, zvoničky a svaté obrázky. Výsledkem je vytvořený soupis drobných církevních památek s jejich popisem, lokalizací a fotodokumentací. Dalším dílčím cílem bylo u všech objektů zjistit vlastníka a zhodnotit aktuální stav. Vyřčenou hypotézu, zda vlastník o stavbu pečuje, lze u většiny staveb potvrdit, neboť v 60 případech se stará výborně a velmi dobře, ve 23 případech o památku pečuje špatně a jenom v 7 případech se nestará vůbec a památka je v havarijním stavu.

Výzkumem bylo zjištěno, že nejvíce drobných církevních staveb vlastní obce a hlavně obce pro obnovu památek vyvíjejí největší iniciativu, sledují dotační nabídky a využívají je. V mikroregionu Třemšín o své památky pečují velice dobře také Lesy ČR a z vlastních zdrojů vynakládají na opravy nemalé finanční částky. Dalšími vlastníky jsou menším zastoupením soukromé osoby. Nejméně drobných církevních staveb je v majetku církve. Některé objekty leží na soukromých pozemcích, ale obec si je vzala za své a opravuje je, např. křížek ve Věšíně. Totéž platí i naopak, kdy památku vlastní právnická osoba, ale pečují o ni místní občané, např. svatý obrázek u obce Zalány. Nejhuře o stavby pečují soukromý vlastník výklenkové kapličky u Vranovic a soukromý vlastník výklenkové kapličky sv. Anny v Rožmitále pod Třemšínem. Každá má smutný příběh. V prvním případě se majiteli nabídl sponzor, který by na vlastní náklady kapličku opravil, ale majitel už několikrát odmítl a k obnově nedal souhlas, takže památka stále více chátrá. Ve druhém případě vlastník památky žije střídavě v Americe a Africe, o památku se vůbec nestará a dlouhodobě není k zastížení.

Odpověď na otázku, kterých drobných památek se ve vybrané lokalitě vyskytuje nejvíce, zní naprosto jednoznačně. V dané lokalitě je nejvíce litinových křížů, jejich počet je 53 z celkového počtu 90. Mnoho z nich bylo pravděpodobně vyrobeno v Rožmitálských železárnách, které je produkovaly také do blízkého i vzdálenějšího okolí.

Potěšující a pro další roky příznivý je fakt, že v posledních letech lze sledovat opětovný zájem o péči a ochranu drobné církevní architektury. Je potřeba postarat se i o jejich patriční propagaci a osvětu, ať už v podobě cyklostezky, vyhotovení jejich soupisů

nebo propojení s dalšími aktivitami. Tyto památky stále více ožívají a zůstává výzvou pro současnou generaci, že tyto památky má cenu chránit a uchovat pro generace příští.

5 Literatura

1. BAZAL, Karel. *Kapličky a drobné sakrální stavby Sedlčanska*. Vyd. 1. Ilustrace Pavel Kostka. Sedlčany: Městská knihovna Sedlčany, 2006, 77 s. ISBN 80-239-6813-0.
2. ČÁKA, Jan. *Střední Brdy: krajina neznámá*. Vyd. 1. Ilustrace Pavel Kostka. Praha: Mladá fronta, 1998, 157 s. ISBN 80-204-0752-9.
3. ČÁKA, Jan. *Toulání po Brdech: souhrnné vydání knih Po Brdech se chodí pěšky a Brdské toulání*. Vyd. 3. Ilustrace Pavel Kostka. Praha: Mladá fronta, 2010, 333 s. ISBN 978-80-204-2360-3.
4. HANZL, Zdenek, Zdeněk GÁBA, Lubomír PROCHÁZKA, Kateřina SEDLICKÁ, Jiří SLOUKA a Jiří TRAKSLER. *Kámen v rukodělné výrobě českého venkova*. Praha 2: Lidové noviny, 2003, 262 s. ISBN 80-7106-536-6.
5. HÁSEK, Jindřich. *Podivuhodný příběh rožmitálského zámku*. 1. vyd. Rožmitál pod Třemšínem: Jindřich Hásek, 2005, 58 s. ISBN 80-903-4474-7.
6. JANEČEK, Jaroslav. *Historie Nepomuku a Zalán*. město Rožmitál p. Třemšínem, 1993.
7. KAIGL, Jan a Pechová KATEŘINA. *Příručka vlastníka kulturní památky*. Praha: Jalna, 2004. ISBN 80-86-310-19-1.
8. KOTLÁROVÁ, Simona. *Páni z Rožmitálu*. Vyd. 1. České Budějovice: Veduta, 2008, 240 s. ISBN 978-808-6829-371.
9. KUČA, Karel. *České moravské a slezské zvonice*. 2. opravené a rozšířené vydání. Praha: Libri, 2001, 379 s. ISBN 80-7277-018-7.
10. KVĚT, Radan a Josef ŠMAJS. *Duše krajiny: staré stezky v proměnách věků*. Vyd. 1. Praha: Academia, 2003, 195 p. ISBN 80-200-1012-2
11. LANGER, Jiří a Josef VAŘEKA. *Naše lidové stavby*. Praha: Albatros, 1983, 351 s. ISBN 13-870-83.
12. NUSEK, Jindřich a Jan SVOBODA. *Příběh kapliček: drobné sakrální objekty na Podblanicku*. Vyd. 1. Vlašim: Muzeum okresu Benešov, 2001, 132 s. ISBN 80-864-5206-9.
13. PLACHETKA, Jiří. *Velký slovník citátů a přísloví*. 1. vyd. Praha: Academia, 401 s. ISBN 80-200-0602-8.

14. SCHAUBER, Vera a Hanns Michael SCHINDLER. *Rok se svatými*. Vyd. v KN 1. Překlad Vojtěch Pola, Terezie Brichtová. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1994, 702 s. ISBN 80-85527-75-8.
15. SLAVÍK, František Augustin. F.A. Slavíka Rožmitál pod Třemšínem a jeho okolí. Vyd. 3. Rožmitál pod Třemšínem: Město Rožmitál pod Třemšínem, 2005, 294 s., [18] l. obr. příl. ISBN 80-239-4958-6.
16. ŠIMEK, Rudolf a Pavel VALCHÁŘ. *Strojírny Rožmitál 1913-2013: prvních 100 let = Machinery works Rozmítal 1913-2013 : first 100 years*. [Příbram: Ravak, 2012], 87 s. ISBN 978-80-260-3361-5.
17. *Kaplička na návsi, křížek v polích: almanach konference Místní komunita a drobné památky : [Vlastivědné muzeum a galerie v České Lípě] : Česká Lípa 13.-14.5.2006*. Česká Lípa: Drobné památky severních Čech, 2006, 143 s. ISBN 80-239-7306-1
18. VALENČÍK, Michal. *Ohrožené památky: (kostely, kaple a kapličky v České republice)*. Vyd. 1. Praha: Baset, 2006, 293 s. ISBN 80-734-0082-0.
19. VAŘEKA, Josef a Václav FROLEC. Lidová architektura: encyklopedie. 2., přeprac. vyd., V nakl. Grada 1. vyd. Praha: Grada, 2007, 428 s. ISBN 978-80-247-1204-8.